

Könyvespolc

Cigány olvasókönyv az iskolában

Újszerű vállalkozás eredményét jelentette meg a Nemzeti Tankönyvkiadó: Vajda Imre az általános iskolai elsős olvasókönyvből fordított le részleteket a magyarországi cigány nyelvjárások közül a legtöbb beszélővel rendelkező lovárirra. A könyv jelentőségéhez nem fér kétség: a gyermekek ugyanazt az anyagot olvashatják el magyarul és anyanyelvükön.

Ez nemcsak az ő nyelvi készségeiket fejleszti, hanem megkönnyíti a cigányul nem tudó, de a gyermekek anyanyelvének megjelenését az iskolában fontosnak tartó pedagógus munkáját is; a magyaros helyesírás biztosítja, hogy követni tudja tanítványai olvasását, a tartalmi egyezés pedig azt, hogy ugyanazzal az anyaggal foglalkozhat mindkét nyelven.

A cigány, mint a többi, hasonló helyzetben lévő nyelv, szókincsében és fogalmi rendszerében az adott közösségek gondolkodásmódját, élet- és beszédstílusát tükrözi. A magyar olvasókönyv világa viszont csak kis részben azonos azzal a világgal, amelyben a cigány közösségek élnek és jellegénél fogva nem jelenik meg benne a kisebbség tapasztalata és kultúrája. Csak néhány példát felhozva: nyilvánvaló, hogy ha a cigány gyermekhez orvost hívnak, az nem cigány nyelven közli vele, hogy begyulladt a mandulája; ha a gyermek a szomszéd nénivel találkozik, magyarul köszön neki „kezét csókolom”-ot, mert a cigányasszonyt más formulával szokás köszönteni. A magyar olvasókönyvben megjelenő életstílus távol áll a cigány gyermekektől. A gyermek magaviselete szerint növekvő, illetve zsugorodó „Fiathatszáz” kisautó példája a jólétben élő gyermekeknek szól. A cigány gyermekeknek már egész kis korában természetes, hogy segítenie kell szüleinek, hiszen a család mindenkinek a munkájára számít. A „jó magaviselet” jutalma azonban nem a játékszer–ezt még ma is kevés család engedheti meg magának –, hanem a dicséret és a magyar családokhoz képest jóval korábban elismert egyenlőség, azaz „felnöttség”.

A cigány, gyermek azonban – eltérő hagyományai ellenére – ebből a számára idegen világot bemutató magyar könyvből tanul meg olvasni. Így melegen ajánljuk ezt a könyvet azoknak a pedagógusoknak, akiknek osztályában cigány anyanyelvű gyermekek vannak. Elsősorban azért, mert a nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy az anyanyelv megjelenése az iskolában még akkor is óriási élmény, ha a tanár nem, vagy kevéssé tud rajta beszélni. A cigány nyelv még sohasem szerepelt Magyarországon a tananyagban, s ez beszélőiben soha el nem múló sérelmet, kisebbségi érzést kelt, mivel jogosan érzik úgy, hogy anyanyelvüket nem ismerik el „igazi nyelvnek”. Használata közelebb hozhatja az iskolát és a családot egymáshoz, s ezáltal nőhet a gyermekek tanulási ambíciója is.

Sokan nyilván azért idegenkednek majd a könyv használatától, mert szokatlannak tartják, hogy egy számukra teljesen idegen nyelven van írva. Ezért azt ajánljuk, hogy először nagyobb, már jól olvasó gyermekek közreműködését vegyék igénybe. Ezek a gyermekek büszkéek lesznek arra, hogy életükben először ők „segíthetnek” a tanító néninek vagy bácsinak és fokozottan fogják tisztelni tanítójukat, aki kifejezetten értük vállalkozik az újszerű feladatra.

Ugyanakkor előfordulhat, hogy néhány szülő nem örül majd, hogy gyermeke cigány nyelven is olvas az iskolában. Az esetleges elutasítás oka az lehet, hogy saját nyelvüket csak egymás között, a külvilágtól elzárva használhatták. Így kezdetben nem feltétlenül értik meg,

hogyan kerüljön a nyelvük iskolába a társadalmi megbecsülés bizonyítéka. A tanárok feladata, hogy sok tapintattal és szeretettel ezt elmagyarázzák a szülőknek, és együttműködésüket kérik ahhoz, hogy a gyermekek már valóban büszkék lehessenek anyanyelvükre és cigány mi-voltukra.

A könyv szerzője egy adott nyelvjárást választott ki és következetesen arra fordította le az olvasmányokat.

Valószínűleg lesznek majd olyan gyermekek, akik kijelentik, hogy a fordítás „nem jó”, ők „nem így beszélnek cigányul”. Ez természetes, hiszen mivel még kevesen értesültek a cigány nyelvújítás megindulásáról, és cigány nyelvápolás egyáltalán nem folyik körükben, mindenki a saját nyelvjárást tartja a leghelyesebbnek. Nem javasoljuk, hogy a tanár akár az adott közösség nyelvjárást, akár a könyv szövegét megfellebbezhetetlen normának állítsa be. Inkább azt értesse meg a gyermekekkel, hogy minden nyelvjárás egyformán szép és értékes. Ha a nyelvjárásokban nagyobb különbség mutatkozik, meg lehet próbálkozni egy-egy olvasmány átíratásával az adott nyelvjárásra. Erre különösen a párbeszéd olvasmányok alkalmasak, amelyeket azután a gyermekek el is játszhatnak. A könyv végén négy cigány mese közzétele egészíti ki a fordításanyagot. Mivel ezek közelebb állnak a gyermekek gondolkodásmódjához, olvasásukat feltétlenül javasoljuk.

A fordításoknál, a szerző arra törekedett, hogy a szövegek tartalmát minél pontosabban adja vissza. Ezért például a versek sem műfordítások, azaz nincsenek rímekbe szedve. Aki tanult idegen nyelvet, az tudja, hogy egy nyelvet sem lehet a másikra „szó szerint” áttenni, mert minden nyelvnek sajátos szerkezete és kifejezésmódja van. Így előfordul, hogy ami a magyar szövegben egy mondat, az a cigányban kettő, vagy a cigányban más kifejezések szerepelnek, mint az eredetiben. Az előforduló magyar szavak valószínűleg csak a tanárnak fognak feltűnni, hiszen ilyen kis gyermekek még nem tudják a nyelveket jól különválasztani egymástól. Ezek – mint ahogy az előbeszédben is – cigányos hangalakban és cigány ragokkal ellátva szerepelnek.

(Részletek a könyvhöz mellékelt útmutatóból.)

*(Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.)
Kovalcsik Katalin*